

Kontrolinis darbas „Sintaksė“

Parašyk, ar teisingi pateikti teiginiai (TAIP arba NE).

Veiksnyys yra pagrindinė sakinio dalis, sudaranti tarpusavio sąsajos junginį su tariniu.	
Veiksnyys gali sudaryti prijungiamąjį žodžių junginį su aplinkybe.	
Žodis, kuris atsako į klausimą, vadinamas priklausomuoju žodžių junginio dėmeniu.	
Tarinys ir veiksnys negali būti priklausomi žodžių junginio dėmenys.	
Sakiniai, turintys pasakytą arba numanomą veiksnį, vadinami asmeniniais.	

Jei teiginiai teisingi, rašyk TAIP, jeigu neteisingi – NE.

Principingas žmogus atkakliai gina savo nuomonę.

Sakinio veiksnys yra išreikštas daiktavardžio vardininku.	
Šis sakinyys yra beasmenis.	
Žodis <i>žmogus</i> sudaro žodžių junginius tik su žodžiais <i>principingas</i> ir <i>gina</i> .	
Žodžių junginio <i>savo nuomonę</i> pagrindinis dėmuo yra <i>nuomonę</i> .	
Žodis <i>gina</i> sudaro žodžių junginius tik su žodžiais <i>žmogus</i> ir <i>nuomonę</i> .	

Iš teksto išrašyk nurodytos rūšies junginius.

Lėtai ir elegantiškai krito baltos snaigės ant mano sušalusių bei sugrubusių pirštų. Pajutau gamtos grožio stebuklą.

Tarpusavio sąsajos junginiai: _____

Prijungiamieji žodžių junginiai: _____

Sujungiamieji žodžių junginiai: _____

Nurodyk, kuo reiškiami pateiktų sakinių veiksniai.

1. Saulei leidžiantis girdėjosi perkūnija griaudžiant. 2. Saulei leidžiantis buvo girdėti dainuojant. 3. Mielasis, klausantieji tiesiog negalėjo atitraukti dėmesio. 4. Mums benueinant pirmasis paprašė stabtelėti. 5. Gudrus visada pergudraus gerą. 6. Nesimokyti, brangus drauge, nėra išmintinga.

A – daiktavardžio vardininku; B – būdvardžio vardininku; C – skaitvardžio vardininku; D – dalyvio vardininku; E – bendratimi; F – padalyviu.

1	2	3	4	5	6

Lentelėje pažymėk, kuris teiginys teisingas, o kuris ne.

1. *Prie mano namų stato naują čiuožyklą.* 2. *Aš ir Gita labai tuo džiaugiamės.*

TAIP

NE

1 sakiny yra beasmenis tiesioginis, o 2 – asmeninis tiesioginis.		
1 sakinyje nėra nė vieno tarpusavio sąsajos junginio.		
2 sakiny turi du veiksnius: abu išreikšti daiktavardžio vardininku.		
1 sakinyje nėra sujungiamojo žodžių junginio, 2 sakinyje toks junginys yra.		
<i>Stato prie namų</i> yra prijungiamasis junginys, kurio pagrindinis ir priklausomasis dėmenys susieti derinimo būdu.		
<i>Stato čiuožyklą</i> – prijungiamasis junginys, susietas valdymo būdu.		

Jei teiginiai teisingi, rašyk TAIP, jeigu neteisingi – NE.

Toma įdėmiai vartė mėlyną knygą ir ruošėsi kontroliniam darbui.

Tai yra asmeninis tiesioginis sakiny.	
Sakinyje yra du tarpusavio sąsajos junginiai: <i>Toma įdėmiai vartė</i> ir <i>Toma ruošėsi</i> .	
Veiksnys išreikštas daiktav. vard. ir sudaro prijungiamąjį junginį su <i>vartė</i> ir <i>ruošėsi</i> .	
<i>Mėlyną knygą, kontroliniam darbui</i> yra prijungiamieji žodžių junginiai, kuriuose pagrindinis ir priklausomasis dėmuo susietas derinimo ryšiu.	
<i>Įdėmiai vartė</i> yra prijungiamasis žodžių junginys, kurio pagrindinis ir priklausomasis dėmuo susietas valdymo būdu.	
Sakinyje yra vienas sujungiamasis žodžių junginys.	

Įrašyk žodį TAIP arba NE.

Tarinys gali būti reiškiamas tik daiktavardžiu.	
Dažniausiai grynasis tarinys reiškiamas asmenuojamosiomis formomis.	
Suvestiniame tarinyje vienas iš žodžių turi būti bendratis.	
Sudurtinį tarinį sudaro veiksmaž. <i>būti</i> asmenuojamoji forma ir linksniuojamasis žodis.	
Tarinys gali būti reiškiamas irrieveiksmiais.	

Užbaik sakinius.

- _____ tarinys gali būti išreikštas asmenuojamąja veiksmažodžio forma, dalyviu, bendratimi arba ištiktuku.
- _____ tarinys reiškiamas veiksmažodžio asmenuojamąja forma kartu su bendratimi.
- _____ tarinys reiškiamas veiksmažodžio *būti* asmenuojamąja forma ir linksniuojamuoju žodžiu.
- Sudurtinį tarinį sudaro _____ dalis ir tarinio _____.
- Tarinys, turintis ir suvestinio, ir sudurtinio tarinio ypatybių, vadinamas _____ tariniu.

Jei teiginiai teisingi, rašyk TAIP, jeigu neteisingi – NE.

1. Melo kojos yra trumpos. 2. Vasarą plaukiau baidarėmis Dubysos upe. 3. Man einant gatve staiga pradėjo lyti. 4. Jo akyse galėjai pastebėti susižavėjimą. 5. Paskambink man rytoj!

1 sakinyje pabrauktas sudurtinis tarinys.	
2 sakinyje pabrauktas grynasis tarinys.	
3 sakinyje <i>einant</i> yra grynasis tarinys, o <i>pradėjo lyti</i> – suvestinis.	
4 sakinyje pabrauktas suvestinis tarinys.	
5 sakinyje pabrauktas grynasis tarinys, išreikštas asmenuojamąja forma.	

Išrašyk iš teksto nurodytos rūšies tarinius.

Prasidėjus atostogoms važiauvau pas Kaune gyvenančius giminaičius. Dar keliaudama traukiniu pradėjau svajoti apie pasivaikščiojimus Laisvės alėja ir iškylą Santakos parke. Vos tik išlipau iš traukinio, ėmiau ieškoti troleibuso stotelės. Deja, pagrindinis kelias buvo remontuojamas. Bet juk ir ėjimas pėstute gali būti malonus!

GRYNIEJI: _____

SUVESTINIAI: _____

SUDURTINIAI: _____

MIŠRIEJI: _____

Jei teiginiai teisingi, rašyk TAIP, jeigu neteisingi – NE.

1. Nuo alinančios kaitros miškai buvo išdžiūvę ir bet kada galėjo užsidegti. 2. Negailėstingai svilinant saulei ėmė sekti upės, išdžiūvo šuliniai, parudavo pavasarį vešliai žaliavusios pievos. 3. Greičiausiai ruduo šiemet taip pat gali būti karštas.

1 sakinyje yra sudurtinis ir suvestinis tariniai.	
2 sakinyje yra 1 suvestinis, 3 gryniesi tariniai.	
2 sakinyje vienas grynasis tarinys yra išreikštas padalyviu.	
3 sakinyje yra sudurtinis tarinys.	
3 sakinyje yra mišrusis tarinys.	

Išrašyk žodį TAIP arba NE.

Antrinė sakinio dalys yra veiksnys, tarinys, papildinys ir aplinkybės.	
Į klausimus <i>kaip? kur? kada?</i> atsako aplinkybės.	
Papildinys atsako į klausimus <i>kas? ko? kam? ką?</i>	
Papildiniui klausimas keliamas iš tarinio (<i>Pamačiau draugą. Ką pamačiau? – draugą</i>).	
Aplinkybei klausimai keliami iš veiksnių (<i>Matas labai bijo vorų. Kaip Matas? – labai</i>).	

Užbaik sakinius.

1. Antrininkėms sakinio dalims priskiriami _____, aplinkybės ir papildiniai.
2. Vietos aplinkybė atsako į klausimą _____, laiko – į klausimą _____, o būdo – į klausimą _____.
3. Aplinkybėms ir papildiniams klausimai keliama iš _____. Pvz.: Eidamas namo, aš ją pamačiau.
4. Papildiniai reiškiami ne vien tik linksniais, bet ir _____ su _____. Pvz.: Su Dariumi kalbėjome apie knygą.
5. Aplinkybės gali būti reiškiamos _____. Pvz.: Vakar man nepaskambinai. Kažkodėl ji neatsiliepė.

Išrašyk iš teksto nurodytas antrininkes sakinio dalis.

Mokykloje, diskutuojant apie tarmes, kilo karšta diskusija. Mokytojai Lietuva brangi dėl tarminės įvairovės. Guoda kraipydama galvą nesutiko: „Ne tik tarmiškai, bet ir lietuviškai užsienyje nesusikalbėsi.“ Saulė drįso prieštarauti, kalbėjo apie patriotiškumo svarbą. Liudas apibendrino: „Žmogus laimės kalbėdamas savo tarmę, anglų, lietuvių kalba.“

1. Vietos aplinkybės: _____.
2. Laiko aplinkybės: _____.
3. Papildiniai: _____.
4. Būdo aplinkybės: _____.
5. Priežasties aplinkybės: _____.

Šalia paryškintų žodžių nurodyk, ar tai papildinys (P) ar aplinkybė (A). Šalia parašyk numerį, kuris atitinka jų raiškos būdą. Pvz.: Man [P2] patinka skaityti. Man [P2], nes tai papildinys, kuris reiškiamas įvardžio linksniu (naudininku – kam?). Tarp raidės ir skaičiaus tarpo nedėk.

TEKSTAS: Brolis atnešė gerti [____] ir galėjau tęsti skaitymus: „Kalbant apie Žemaitijos miestelius [____], negalima nepaminti Užvenčio [____]. Čia [____] yra rašytojos Šatrijos Raganos dvaras. Istoriniai šaltiniai apie miestelį [____] rašo nuo XIV amžiaus. Pastatydami medinę Šv. Marijos Magdalietės bažnyčią [____], užventiška dar labiau išgarsino savo nedidelį miestelį.“

RAIŠKOS BŪDAI: 1. Prieveiksmiu. 2. Daiktavardžio arba įvardžio linksniu. 3. Daiktavardžio linksniu su prielinksniu. 4. Pusdalyviu su priklausomais žodžiais. 5. Padalyviu su priklausomais žodžiais. 6. Bendratimi.

Jei paryškinti žodžiai yra papildinys (P) ar aplinkybė (A), nurodyk numerį, kuris atitinka jų raiškos būdą. Pvz.: Man [P2] patinka skaityti. Man [P2], nes tai papildinys, reiškiamas įvardžio linksniu. Jeigu žodis ar žodžiai nėra papildinys ar aplinkybė, dėk brūkšnį.

Ilgai blaškydamasis [____] vis ieškojau vietos nurimti [____]. Kepyklėlėje [____] gavau valgyti [____], nurimau. Žmogus, sėdėjęs šalia manęs [____], nervingai [____] blaškėsi po laikraščio [____] puslapius [____]. Jam išėjus [____], buvo tylu. Isiklausius [____] girdėjosi kalbant [____]. Suklusau. Seniai [____] negirdėjau [____] žemaičiuojant [____]. Išgirdęs tą tarmę [____] akimirksniu [____] grįžau į vaikystę [____]. Buvo ramu [____].

RAIŠKOS BŪDAI: 1. Prieiv. 2. Daiktav. ar įv. linksniu. 3. Daiktav. linksniu su priel. 4. Pusdal. su priklausomais ž. 5. Padal. su priklausomais ž. 6. Bendratimi. 7. Tik padal. 8. Dal. su priklausomais ž.

Parašyk aplinkybės rūšį ir sugalvok pavyzdį.

1. _____ aplinkybė atsako į klausimą kur? (_____)
2. _____ aplinkybė atsako į klausimą kada? (_____)
3. _____ aplinkybė atsako į klausimą kaip? (_____)
4. _____ aplinkybė atsako į klausimą kiek? keliese? (_____)
5. _____ aplinkybė atsako į klausimą kodėl? dėl ko? (_____)
6. _____ aplinkybė atsako į klausimą kokiai sąlygai esant? (_____)
7. _____ aplinkybė paaiškina, nepaisant ko veiksmas vyksta. (_____)
8. _____ aplinkybė atsako į klausimą kuriuo tikslu? (_____)

Išrašyk visas nurodytas aplinkybes (iš viso jų yra 10). Sudėtingesnės aplinkybės paryškintos.

*Naktį kambaryje girdžiu neaiškiai tariamus žodžius: „Atėjau **mažąja vaikeliu!**“ Ir ausis užkimšęs džeržgiantį balsą išgirstu dar triskart. Iš baimės krėtė drebulys. **Nekovodamas** baimės nejveiksi. Nedrąsiai atmerkiu akis. Kampe krizeno mano brolis – siaubo filmų ir šurpių mėgėjas.*

Laiko: _____

Vietos: _____

Priežasties: _____

Būdo: _____

Tikslo: _____

Nuolaidos: _____

Sąlygos: _____

Kiekybės: _____

Įrašyk raides ir nurodyk, kokios aplinkybės pavartotos sakiniuose. Kiekviename sakinyje yra tik vienos rūšies aplinkybė.

1. Vakarop lietus liovėsi.
2. Penkiskart kritęs vis tiek turi nepasiduoti.
3. Visas atostogas praleidau namie.
4. Patogiausia miegoti ant nugaros.
5. Išbandyk save, bet nesikankink dėl medalio.
6. Su drauge Saule susitikome pasitarti.

A – priežasties aplinkybė; B – laiko aplinkybė; C – kiekybės aplinkybė; D – tikslo aplinkybė; E – vietos aplinkybė; F – būdo aplinkybė.

1	2	3	4	5	6

Lentelėje nurodyk, ar teisingi teiginiai apie aplinkybes.

1. Čia, pagrindinėje miesto gatvėje, greitai prabėgo graži ir saulėta mano vaikystė.
2. Ir dirbdamas ne visada pasieki laukiamą rezultatą.
3. Pasikviečiau jį perspėti: „Nedirbdamas duonos nevalgysi!“
4. Vakare danguje staiga pasirodė aitvaras.
5. Vakar aštuntą valandą aš dar miegojau.

TEIGINYS	TAIP	NE
1 sakinyje yra būdo aplinkybė ir tikslinamoji vietos aplinkybė.		
2 sakinyje yra nuolaidos ir laiko aplinkybės.		
3 sakinyje yra tikslo ir sąlygos aplinkybės.		
4 sakinyje yra dviejų rūšių aplinkybės: laiko ir vietos.		
5 sakinyje yra tikslinamoji laiko aplinkybė.		

Pažymėk, kuris apibrėžimas nurodo visas pateiktuose sakiniuose esančias aplinkybes.

1. Pavasariop, vasario pabaigoje, namo grįžome su rogėmis. 2. Nesutemus negalime eiti į observatoriją dangaus tyrinėti. 3. Ir pailsėjus negalima aktyviai pamokoje dalyvauti. 4. Lietus lijo be paliovos ir trankiai grumėjo perkūnas. 5. Vakar namo pėsčiomisėjome apie du kilometrus.

A – sakinyje yra sąlygos, vietos ir tikslo aplinkybės; **B** – sakinyje yra dvi būdo aplinkybės; **C** – sakinyje yra priežasties ir būdo aplinkybės; **D** – sakinyje yra laiko, vietos, būdo, kiekybės aplinkybės; **E** – sakinyje yra tik viena būdo aplinkybė; **F** – sakinyje yra būdo ir tikslinamoji laiko aplinkybės; **G** – sakinyje yra nuolaidos, būdo ir vietos aplinkybės.

1	2	3	4	5